

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Confederation

Economic Research Center

"Azərbaycanda inkişafı təşviq etmək üçün müzakirə platforması" layihəsi
çərçivəsində
"Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasının
4-cü istiqamətinin ("Yüksək rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyata doğru") icrasının
qiymətləndirilməsi üzrə
əldə edilmiş nəticələrin
TƏQDİMATI

Qubad İbadoğlu

Bakı Holiday Inn, 03 fevral 2017-cı il

Konseptual yanaşma

- İqtisadiyyatda rəqabət qabliliyyətlilik modelinin seçilməsi, rəqabətin yüksəldilməsi üçün iqtisadi potensiala malik olan sahələrin prioritetləşdirilməsi, sağlam rəqabətin siyasət (1), klaster (2), ərazi (3), müəssisə (4), məhsul və xidmət (5) səviyyəsində dəstəklənməsi.

Rəqabət qabliliyyətli ölkə, yoxsa müəssisə?

- Məşhur iqtisadçı M.Porter bildirirdi ki, “rəqabət qabliliyyətli ölkə” dövlətin çiçəklənməsi üçün öz-özlüyündə əhəmiyyət kəsb etmir, belə ki, iqtisadiyyatda ən son məqsəd vətəndaşların yüksək rifahını təmin etməkdir. Milli iqtisadiyyatın rəqabət qabliliyyətliliyini məhsul və xidmətlər istehsal edən ayrıca müəssisələr təmin edir, odur ki, müəssisələr hər şeydən əvvəl çalışmalıdır ki, rəqabət üstünlüklərinə - xərclərin minimumlaşdırılmasına və məhsulların müxtəlifliliyinə nail olsunlar.

Rəqabət qabliyyətli müəssisə, yoxsa klaster?

- Digər tərəfdən də, dünya bazarlarında rəqabətin kəskinləşdiyi bir zamanda ölkənin rəqabət qabliliyyətliliyini təmin etmək üçün ayrıca bir müəssisənin uğurlu fəaliyyəti kifayət deyil. Hətta ən unikal texnologiya ilə fəaliyyət göstərən müəssisələrlə də rəqabət üstünlüyünü saxlamaq olmur. O, ya etibarlı yerli mal göndərənlərdən, ya da güclü rəqiblərdən asılı olur. Hazırda dünya bazarlarında müxtəlif sahələrin qarşılıqlı əlaqəsi bazasında formalaşan klasterlər rəqabət aparır.

Rəqabət qabliyyətli klaster, yoxsa region?

Tədqiqatçı Kresl ərazinin rəqabət qabliliyyətliliyinin üstünlüklərinin iki tip amillərini fərqləndirirdi:

- **İqtisadi determinantlar** : coğrafi yerləşmə, istehsal amilləri, infrastruktur, iqtisadi strukturlar, istirahət yerləri;
- **Strateji determinantlar**: idarəetmə orqanlarının səmərəliliyi, inkişaf strategiyası, dövlət-özəl sektor əməkdaşlığı, institusional çeviklik.

Rəqabətin inkişafını şərtləndirən amillər

Ümumi amillər:

- Texnologiya;
- İnstitutlar (müstəqil məhkəmə sistemi və s.);
- Makroiqtisadi mühit.

Xüsusi amillər:

- İqtisadiyyatın inkişaf səviyyəsi;
- Elm və təhsilin inkişaf səviyyəsi;
- İnformatikanın inkişaf səviyyəsi;
- İnfrastrukturun mövcudluğu;
- Maliyyə sistemin vəziyyəti;
- Vergi siyasəti ilə stimullaşdırmanın dərəcəsi;
- Xarici iqtisadi siyasətin xarakteristikası;
- Dövlət idarəetmə sisteminin mövcudluğu;
- Sosial məsələlərin həlli dərəcəsi.

Azərbaycan beynəlxalq reyting qiymətləndirmələrində

İndekslərin adı	Azərbaycanın yeri	Tədqiqata cəlb edilmiş ölkələrin sayı
İqtisadi azadlıq (ABŞ-ın "Heritage" Fondu 2016)	91 (85-2015, 81-2014)	178
Rəqabətlik indeksi (DİF, 2016)	40 (38-2015, 39 - 2014)	138
Korrupsiya Qavrama indeksi (BŞ 2016)	123 (119-2015, 126-2014)	176
Demokratiya (Economist Intelligence Unit, 2016)	148	165

Keyfiyyət qiymətləndirməsi

- “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası
- “Milli iqtisadiyyatın perspektiv inkişafı və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələri”

Yüksək rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyata doğru

1. Səmərəli dövlət tənzimləməsinə və yetkin bazar münasibətlərinə əsaslanan iqtisadi modelin formalaşması ;
2. İqtisadiyyatın strukturunun təkmilləşdirilməsi, qeyri-neft sektorunun inkişafı ;
3. Elmi potensialın və innovasiya fəaliyyətinin dəstəklənməsi.

1. Səmərəli dövlət tənzimləməsinə və yetkin bazar münasibətlərinə əsaslanan iqtisadi modelin formalaşması (İnstitutsional çərçivə - tənzimləyici orqanlar)

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İqtisadi islahatlar üzrə köməkçisi institutunun yaradılması.
- Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Sabitliyi Şurasının yaradılması .
- Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası publik hüquqi şəxsin yaradılması.

1. Səmərəli dövlət tənzimləməsinə və yetkin bazar münasibətlərinə əsaslanan iqtisadi modelin formalaşması (İnstitusional çərçivə - hüquqi aspektlər)

- Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı
- “İnvestisiyaların təşviqi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Fərman
- “İcra hakimiyyəti orqanlarının və dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların fəaliyyətində satınalmaların səmərəliliyinin artırılması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Fərman
- 2016-cı ildə vergi sahəsində aparılacaq islahatların istiqamətləri
- Vergi orqanlarının büdcədənkənar fondunun formalaşdırılması və onun vəsaitlərindən istifadə Qaydası

2. İqtisadiyyatın strukturunun təkmilləşdirilməsi, qeyri-neft sektorunun inkişafı (*İnsitutsional və hüquqi çərçivə*)

- “Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları bazarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında” Sərəncam
- “Ərzaq məhsullarının tədarükü və təchizatı” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin yaradılması haqqında Fərman
- “Qeyri-neft məhsullarının ixracının stimullaşdırılması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Sərəncam
- “Azərbaycan Respublikasında turizmin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Sərəncam
- Azərbaycan Respublikasının Turizm Şurasının yaradılması

3. Elmi potensialın və innovasiya fəaliyyətinin dəstəklənməsi

- 2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı
- İnformasiya Texnologiyalarının İnkişafı Dövlət Fondu

Milli iqtisadiyyatın perspektivi və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələri

- Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyatın perspektivi üzrə;
- Azərbaycan Respublikasının neft və qaz sənayesinin (kimya məhsulları daxil olmaqla) inkişafına dair;
- Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair;
- Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlıq səviyyəsində istehlak mallarının istehsalına dair;
- Azərbaycan Respublikasında ağır sənaye və maşınqayırmanın inkişafına dair;
- Azərbaycan Respublikasında ixtisaslaşmış turizm sənayesinin inkişafına dair;

Milli iqtisadiyyatın perspektivi və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələri

- Azərbaycan Respublikasında logistika və ticarətin inkişafına dair;
- Azərbaycan Respublikasında uyğun qiymətə mənzil təminatının inkişafına dair;
- Azərbaycan Respublikasında peşə təhsili və təliminin inkişafına dair;
- Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair;
- Azərbaycan Respublikasında telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarının inkişafına dair;
- Azərbaycan Respublikasında kommunal xidmətlərin (elektrik və istilik enerjisi, su və qaz) inkişafına dair.

Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyatın perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi

- Strateji yol xəritəsində göstərilir ki, milli iqtisadiyyat üzrə 2020-ci ilədək strateji baxışın əsas hədəfləri Azərbaycan iqtisadiyyatının əvvəlcə xarici şokların mənfi təsiri nəticəsində yaranmış vəziyyətdən çıxmaq üçün qısamüddətli dövəmdə **sabitləşdirilməsinə**, ortamüddətli dövəmdə **şaxələnmə** və yeni hərəkətverici qüvvələr hesabına inkişaf xəttinin bərpa edilməsinə, dövrun sonunda isə dünya iqtisadiyyatına daha çox inteqrasiya etməklə **rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına** nail olmaqdır.
- Strateji Yol Xəritəsi 2025-ci ilə qədər **ÜDM-də 3 faizdən çox orta illik real artım** və əlavə olaraq da **450 mindən çox yeni iş yerinin yaradılmasını** nəzərdə tutur.

Dörd xüsusi hədəf

- Qeyri-neft sektoruna yönəldilmiş birbaşa xarici investisiyaların qeyri-neft ÜDM-dəki payı hazırkı 2,6 faizlik göstərici ilə müqayisədə 2025-ci ilə qədər 4 faizə çatdırılacaq;
- Qeyri-neft sektoru üzrə ixrac 2015-ci ildəki adambaşına 170 ABŞ dollarından 2025-ci ildə ən azı 450 ABŞ dollarına qaldırılacaq;
- Ticari mal və xidmətlər sektorunda, məsələn, istehsal və ya turizm sektorlarında 2025-ci ilə qədər 150 min əlavə iş yeri yaradılacaq;
- Dövlət büdcəsinin ARDNF-in transfertlərindən asılılığı azaldılacaq.

Nəticələr

Hazırda maliyyə-bank sektorunda resurs çatışmazlığı, büdcənin formalaşdırılmasında yaranan çətinliklərlə yanaşı, onun xərclərinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətində ciddi tədbirlər həyata keçirilməyib. Bankların və sığorta şirkətlərinin kapitallaşması istiqamətində Konsepsiyanın qəbulundan əvvəl başlamış siyasət davamlı xarakter almayıb və beləliklə də maliyyə, bank və sığorta sektoru milli iqtisadiyyatın zəif həlqəsinə çevrilib. Kredit qoyuluşlarının azalması, əmanətlərin banklardan geri çəkilməsi bütövlükdə bank sisteminin rəqabət qabiliyyətini aşağı salıb ki, bu da milli iqtisadiyyatın rəqabətliliyinin qorunmasında ciddi çətinliklər yaradıb. DTT-yə üzvlüyün gecikdirilməsi, bəzi idxal mallarına tətbiq olunan idxal rüsumlarının kəskin artırılması ilə daxili bazarın qorunması istiqamətində məqsədli siyasət milli istehlakçıların rəqabətə dözümlülüyünü aşağı salır.

Nəticələr (kəmiyyət göstəriciləri)

- 2016-cı ilin yanvar-noyabr aylarında qeyri-neft məhsullarının ixracı 2015-ci ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 17,8 faiz azalaraq 1117,7 milyon dollara bərabər olmuş və ixracın ümumi dəyərinin 13,4 faizini təşkil etmişdir;
- Azərbaycanın qeyri–neft ixracı 2004–2014-cü illərdə orta hesabla ildə 17 faiz artsa da, (2014-cü ildə 1,6 milyard ABŞ dolları) neft ixracından 16 dəfə, qeyri-neft idxalından 5 dəfə aşağıdır;
- 2016-cı ilin yanvar-noyabr aylarında 2015-ci ilin eyni dövrü ilə müqayisədə təzə meyvə ixracı 25,9 faiz, təzə tərəvəz – 49,1 faiz, kartof – 4,3 faiz, qara metallardan borular – 5,0 dəfə, pambıq ipliği – 15,3 faiz artmış, şəkər ixracı isə 46,9 faiz, bitki yağları – 59,9 faiz, çay – 72,3 faiz, marqarin, qida üçün yararlı digər qarışıqlar – 89,8 faiz, polietilen – 3,2 faiz, emal olunmamış alüminium – 23,4 faiz azalmışdır.

Nəticələr (kəmiyyət göstəriciləri)

- Müqayisəli hesablamalar göstərir ki, vergi dərəcələrinin rəqabətqabiliyyətliliyi baxımından Azərbaycan region dövlətləri arasında ən aşağı mövqeyə malikdir. Belə ki, cəmi vergi ödənişləri dərəcəsi Azərbaycanda 39,8 faiz təşkil etdiyi halda, bu göstərici Gürcüstanda 16,4 faiz, Qazaxıstanda 29,2 faizdir;
- Dünya Bankının məlumatına görə, 2014-cü ildə Azərbaycanda idxal xərcləri (1 konteyner üzrə) 3450 ABŞ dolları təşkil etmiş, lakin bu göstərici Türkiyədə 1235 ABŞ dolları, Gürcüstanda 1595 ABŞ dolları, Rusiyada isə 2595 ABŞ dolları həcmində olmuşdur. Dünya İqtisadi Forumunun 2015-ci il hesabatına görə, Azərbaycan “Gömrük prosedurlarınının biznes üzərində yükü” indeksinə görə dünyada 144 ölkə arasında 122-ci yerdədir.

2016-cı il büdcəsinin icrası

Aylar	Büdcə gəlirləri, milyon manatla	Büdcə xərcləri, milyon manatla	2016-cı ildə aylar üzrə büdcə xərcləmələri, milyon manatla
Yanvar	1349,6	516,4	-
Fevral	2382,5	1345,9	829,5
Mart	3678,5	2623,4	1277,5
Aprel	4713,6	3999,8	1376,4
May	5453,9	5316,1	1316,3
İyun	6133,8	6821,5	1505,4
İyul	7007,5	8193,5	1372
Avqust	8281,5	9348,5	1155
Sentyabr	10103,1	10622,2	1273,7
Oktyabr	12103,9	12468,2	1846
Noyabr	12965,5	13927,4	1459,2
Dekabr	17 501,2	17 742,4	3815

Tövsiyələr

Yüksək rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyata doğru” nailiyyətlər əldə etmək üçün aşağıdakı təkliflər irəli sürülür:

- İqtisadiyyatın liberallaşdırılması, ticarətin açıqlığı və sahibkarlığın təşviqi sahəsində islahatlar hazırda tətbiq olunan Stateji Yol Xəritəsinin aparıcı xəttini təşkil etməlidir;
- Sağlam rəqabətin dəstəklənməsi sahəsində dövlət siyasətinin əsasını təşkil edən hüquqi bazanı inkişaf etdirmək üçün Milli Məclis “Rəqabət Məcəlləsi”nin qəbulunu sürətləndirməlidir;
- Qeyri-neft ixracatının stimullaşdırılması məqsədilə xarici bazarlara çıxışı olan şirkətlərin xərcləri azaldılmalı və onun əsas hissəsi uzun müddətli ixracat kreditləşməsi vasitəsilə maliyyələşdirilməlidir;

Tövsiyələr

- Qeyri-neft sektorunda fəaliyyət göstərən, idxalı əvəz edən, xaricə məhsul göndərən şirkətlərin vergi yükü aşağı salınmalı, onlara müəyyən müddət üçün vergi tətilləri verilməli, onların investisiya fəaliyyətinin genişləndirilməsinə yönələn mənfəəti vergidən azad olunmalıdır;
- Antiinhisar fəaliyyəti gücləndirilməli, korrupsiya ilə mübarizə sürətləndirilməli, korporativ idarəetmə modeli və nəzarət sisteminin geniş tətbiqi əsasında hesabatlılıq və şəffaflıq artırılmalıdır;
- Dövlətin iqtisadiyyatda rolunun azaldılması üçün iri dövlət müəssisələrinin özəlləşdirməsi və ya uzunmüddətli idarəçiliyə verilməsi davam etdirilməli və bu tədbirlər açıq tenderlər və investisiya müsahibələri vasitəsilə reallaşdırılmalıdır;

Tövsiyələr (davamı)

- Regionların sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək üçün iqtisadi regionların maliyyə müstəqilliyi artırılmalı, onlar arasında rəqabət mühiti təmin edilməli, fiskal və inzibati əks mərkəzləşdirmə gücləndirməlidir;
- İnnovativ və bilik iqtisadiyyatının bazasında milli iqtisadiyyat modernləşdirilməli, ölkəyə qabaqcıl təcrübənin, innovasiyaların, yeni texnika və texnologiyaların gətirilməsi, nou-houların və patentlərin cəlb edilməsi vergi-gömrük və tarif siyasəti ilə stimullaşdırılmalıdır;
- Maliyyə-bank sektorunun sağlamlaşdırılması üçün bankların kapitalı təmərküzləşdirilməli, manatın gerçək məzənnəsinin formalaşması üçün sərbəst üzən məzənnə rejiminə keçid istiqamətində tədbirlər davam etdirilməlidir;

Tövsiyələr (davamı)

- Milli iqtisadiyyatın neft gəlirlərindən asılılığının aşağı salınmasını və eyni zamanda reqlamentləşdirilməsini tənzimləyən fiskal qaydalar qəbul edilməlidir;
- Dövlət büdcəsinin xərclər bölməsi nəticə və fəaliyyət indikatorlarına malik proqramlar üzrə təsnif olunmalı və vətəndaş cəmiyyəti institutları proqramların icrası səviyyəsinin monitorinqinə cəlb edilməlidir;
- Dövlət büdcəsinin xərcləmələrin iqtisadi səmərəliliyinin artırılması üçün israfçılığa son qoyulmalı, büdcədən maliyyələşən təşkilatlar üçün xərc normativlərinə yenidən baxılmalı və onlar müasir dövrün iqtisadi gerçəkliklərinə uyğunlaşdırılmalıdır.

Diqqətiniz
üçün
təşəkkür edirəm!